

Ks. WOJCIECH SURMIAK

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Teologiczny

Sprawozdanie z wyjazdu szkoleniowego w ramach programu *Erasmus+*

(Londyn, Univeristy of London – Heythrop College, 8–12 maja 2017)

Erasmus+ to program Unii Europejskiej w dziedzinie edukacji, szkoleń i sportu realizowany w latach 2014–2020. Jego całkowity budżet wynosi 14,7 mld euro. Program jest oparty na osiągnięciach europejskich programów edukacyjnych funkcjonujących przez ostatnie ćwierćwiecze i jest wynikiem połączenia następujących programów realizowanych przez Komisję Europejską w latach 2007–2013: „Uczenie się przez całe życie”, „Młodzież w działaniu”, Erasmus Mundus, Tempus, Alfa, Edulink, a także innych inicjatyw kooperacji z krajami uprzemysłowionymi w dziedzinie szkolnictwa wyższego.

W dniach od 8 do 12 maja 2017 r. przebywałem w Londynie na wyjeździe szkoleniowym w ramach wspomnianego powyżej programu *Erasmus+*. Jednostką przyjmującą był University of London, a w ramach tegoż Uniwersytetu jeden z jego college’ów, mianowicie Heythrop College z siedzibą na londyńskim Kensington Square. Głównym celem szkolenia był udział w przewidzianym na te dni module zajęć z zakresu *Market Economy, Ethics and the Meaning of Life*. Koordynatorem modułu była z ramienia uczelni p. dr Anna Abram, starszy wykładowca etyki chrześcijańskiej, a zarazem *Head of Pastoral and Social Studies Department*.

Ekonomia rynkowa, etyka i sens życia był to trzydniowy intensywny, interdyscyplinarny i interaktywny kurs zaprojektowanym w ten sposób, aby studenci mogli zgłębić następujące zagadnienia: ekonomia a dobro wspólne, dobra materialne i ich wartość w świetle etyki biznesu, marketing a etyka, wyobrażenia moralna a profesjonalny charakter biznesu. Do powyższych zagadnień dołączono pytania: Czy jest zasadnym mówienie o dobru wspólnym w relacji do gospodarki rynkowej? Czy istnieją takie dobra, które nie są na sprzedaż? Co jest największą siłą współczesnej gospodarki rynkowej i co jest jej największym wyzwaniem w jej społecznym i ekonomicznym rozumieniu? Jak wygląda współczesny dyskurs i status etyki biznesu? Odpowiedzi na te i inne pytania formułowane były przez wykładowców na podstawie studium przypadków oraz możliwości i sposobów ich rozwiązań przez osoby odpowiedzialne za kształtowanie sfery biznesowej. Do grona wykładowców dołączyli pracownicy college’u: dr Piers Benn, dr Peter Coughlan, dr Patrick Riordan oraz zaproszeni goście Mr Anthony Carey, Ms Virginie Roell-Lacaille, dr Anita Calvert, dr hab. Dariusz Krok, Mr Malcolm Bruce oraz prof. Brendan Mc Sweeney.

Pierwszy dzień kursu, przypadający na 8 maja 2017 r., skupiał się wokół hasła: *Goods, Common Goods, Values, and Virtues (Dobra, dobro wspólne, wartości, cnoty)*. Prelegenci pierwszego dnia starali się odpowiedzieć na pytania, czym w ogóle jest ekonomia i dobro wspólne. Czy mówienie o dobru wspólnym w relacji do rynku ma jakiegokolwiek znaczenie i sens, gdyż w ich świetle rodzi się częściej niejednokrotnie trudne do przezwyciężenia

współzawodnictwo aniżeli współpraca i harmonia. Ludzie starają się raczej o to, aby przekonać drugich do konieczności prowadzonego przez nich interesu, a nie do współdzielenia się z nimi wypracowanymi zyskami.

Prowadzenie wspólnych interesów i podział zysków sprawiają, że trzeba opłacać większą ilość pracowników, co sprawia, że mniej wypracowanych środków może zostać przeznaczonych na reinwestycje czy na osiągnięty zysk. Stąd też, nastawiając się na osiągnięcie jak największych zysków, sprzedawca sprawia, że kupujący musi płacić za nabywane przez niego towary coraz większą kwotę, przy czym w żaden sposób nie podnosi się jakość nabywanego produktu. Konkurujące ze sobą firmy biorą niestety i taki wskaźnik pod uwagę, jak obniżyć jakość produktu i tym samym podnieść jego cenę.

Czy zatem jest w ogóle możliwe, aby mówić o ekonomii w perspektywie dobra wspólnego? Na to pytanie starali się odpowiedzieć następujący prelegenci w kolejnych, następujących po sobie wykładach: dr Patrick Riordan (Heythrop College) – *Goods, Values and Common Goods*; tenże, *Economies, Economy, Markets, Capitalism*; dr Anita Calvert (Postdoctoral Reaserch Fellow, Heythrop College) – *Courage at work*; dr Peter Coughlan (Heythrop College) – *The Economy is a Wholly Owned Subsidiarity of the Environment*.

W drugim dniu zajęć prowadzonych w ramach omawianego modułu – 9 maja 2017 – hasłem przewodnim były słowa *Business as a Moral Activity and Business People as Moral Agents (Biznes jako aktywność moralna i ludzie biznesu jako moralni sprawcy)*. Prelegenci starali się zgłębić odpowiedzi na pytania dotyczące biznesu jako aktywności moralnej, biorąc przy tym pod uwagę temat zachowań podmiotów ekonomicznych. Przykłady, takie jak: *Enron case* lub kryzys kredytowy były podstawą do pogłębienia rozumienia i znaczenia tematu dobra wspólnego. W tym kontekście prowadzony był także namysł nad dobrami, które nie są – czy też nie powinny być – na sprzedaż. Każde społeczeństwo ma takie kategorie dóbr, które są określane jako *not for sale*, ale nie w każdym społeczeństwie są te dobra takie same. I tak np. w USA za dawstwo krwi wypłacane jest wynagrodzenie, a w wielu innych krajach jest to dawstwo honorowe. Dlaczego tak jest? Czy zależy to tylko od samej natury dóbr, czy stoją za tym jakieś inne racje i czy można je łączyć z ideą dobra wspólnego? Biorąc pod uwagę inny przykład, czy można zezwolić na wprowadzenie na rynek ludzkiej nerki, jeśli taki handel byłby bardziej skuteczny niż aktualny system pozyskiwania organów do transplantacji? Prelegenci sesji popołudniowej skupili się wokół tematu tzw. grzesznych biznesów oraz społecznej odpowiedzi na nie: opodatkowanie, publiczny nadzór, kwestia zdrowia publicznego, presja grup lobbujących, możliwość promocji i reklamy. Wiadomo, że sam wzrost ekonomiczny, kwestia dostarczenia przyjemności czy ewentualne uzależnienie nie mogą być jedynymi przesłankami uzasadniającymi dopuszczalność niektórych działań. Na te pytania starali się odpowiedzieć następujący prelegenci w kolejnych, następujących po sobie wykładach: dr Patric Riordan (Heythrop College) – *Blocked Exchanges, Ex ante/ex post Regulation*; tenże, *Enron: Case Study*; Mr Malcolm Bruce (Portas Institute) – *Sin Industries, Morality, Policies and Regulations*; dr hab. Dariusz Krok (Uniwersytet Opolski), *Life Meaning: Psychological Perspective*.

Trzeci dzień zajęć modułowych – 10 maja 2017 r. – skupiał się wokół tematu: *Meaning of Life, Authenticity, Populism, Purpose and Work (Sens życia, autentyczność, populizm, celowość i praca)*. Zajęcia rozpoczęły się od nakreślenia filozoficznej perspektywy zagadnienia sensu życia, jego świadomości i autentyczności w perspektywie ekonomii rynkowej. Zawierają się w tych zagadnieniach pytania o główne linie przewodnie i sytuacje, które wzmacniają poczucie sensu życia i są powiązane ze współczesnym rozumieniem ekonomii rynkowej. Jaką rolę odgrywa w istocie poczucie sensu życia w przestrzeni społecznej i ekonomicznej i czy są jakieś alternatywne drogi, poprzez które można wnieść

wkład w tworzenie dobra wspólnego? Wśród zagadnień, które pojawiły się na zajęciach, bardzo mocno wybrzmiało zagadnienie populizmu we współczesnym dyskursie społecznym, który przebiega na linii homogeniczne społeczeństwo *versus* skorumpowane elity. Moduł zakończył się bardzo praktycznym wykładem przedstawicielki tzw. *purpose-led business* i etycznych zachowań w pracy. Na te pytania starali się odpowiedzieć następujący prelegenci w kolejnych wykładach: dr Piers Benn (Heythrop College) – *Life Meaning: A Philosophical Perspective*; Mr Anthony Carvey (Mazars London) – *Living Authentically and with Awareness of Market Economy*; prof. Brendan McSweeney (University of London – Royal Holloway, Stockholm School of Business) – *Contemporary Populism*; Ms Virginie Roell-Lacaille (Blueprint for Better Business) – *Purpose-led Business and Moral Activity at Work*.

Udział w wyjeździe szkoleniowym *Erasmus+* obejmował – zgodnie z przyjętym harmonogramem – aktywne hospitacje zajęć w ramach kursu, wymianę materiałów szkoleniowych oraz nawiązanie osobistych kontaktów z prowadzącymi zajęcia. Ważnym elementem była także kwerenda biblioteczna podstawowych angielskojęzycznych publikacji z zakresu etyki globalnej i etyki biznesu, która miała miejsce w kolejnych dniach pobytu w londyńskim college’u.

Oprócz zawiązania kontaktów naukowych pomiędzy Heythrop College, będącego częścią University of London, a Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach z pewnością istotnym elementem jest zdobycie wiadomości i praktycznych zdolności dotyczących prowadzenia nie tylko studiów podyplomowych, ale i *short-terms courses* na poziomie akademickim, co wpisuje się w propagowaną w ostatnim czasie wizję uniwersyteckiego kształcenia permanentnego.

Ks. WOJCIECH SURMIAK

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Teologiczny

„*Philadelphia*”. *Le défi de la fraternité*.

Sprawozdanie z międzynarodowego kongresu zorganizowanego przez Europejskie Stowarzyszenie Teologii Katolickiej

(Strasburg, Université de Strasbourg, 30 sierpnia – 2 września 2017 roku)

Europejskie Stowarzyszenie Teologii Katolickiej (ESTK) / The European Society for Catholic Theology (ET) jest towarzystwem naukowym, którego członkami są katolicy teolodzy z całej Europy. Członkowie Stowarzyszenia, obejmujący swym naukowym namysłem różne dyscypliny teologiczne, wskazują jednocześnie na jedność teologii jako nauki. Oprócz działalności czysto badawczej jednym z głównych celów ESTK jest promocja teologii jako dyscypliny uprawianej na forum akademickim. W każdym nieparzystym roku kalendarzowym Stowarzyszenie organizuje paneuropejskie kongresy, które są otwarte nie tylko dla wszystkich jego członków, ale i zainteresowanych proponowaną tematyką. Sprawozdania z ostatnich kilku kongresów publikowane były na łamach „Śląskich Studiów Historyczno-Teologicznych”: 2011 – Wiedeń, SSHT 44,2 (2012), s. 642-645; 2013 – Brixen/Bressanone, SSHT 46,2 (2014), s. 505-510; 2015 – Louvain/Leuven, SSHT 49,1 (2016), s. 273-277.

W 2017 r. Kongres Europejskiego Stowarzyszenia Teologii Katolickiej odbył się w dniach od 30 sierpnia do 2 września w Strasburgu we Francji, choć warto podkreślić, że gościła nas Alzacja. Głównym organizatorem Kongresu była prof. dr Marie Jo-Thiel, wiceprzewodnicząca ESTK, która reprezentowała gościnne mury miejscowego Université de Strasbourg, a w szczególności jego Faculté de théologie catholique. Głównym tematem naukowego spotkania była miłość rozumiana jako *filadelfia* i powiązane z nią wyzwania powszechnego braterstwa. Braterstwo – jak wiemy – stało się przecież jednym ze sztandarowych haseł rewolucji francuskiej: *Liberté – Égalité – Fraternité* i legło u podstaw Republiki Francuskiej. Hasłem przewodnim Kongresu były słowa: „*Philadelphia*”. *Le défi de la fraternité* / *The Challenge of Fraternity* / *Die Herausforderung der Geschwisterlichkeit* / *Wyzwania braterstwa*. Warto dodać na wstępie, że całość konferencji została poprzedzona dwoma sesjami adresowanymi do młodych teologów (*Session de théologiens juniors*) oraz równoległe spotkaniem Francuskiego Katolickiego Stowarzyszenia Studiów nad Biblią (*Association Catholique Française de l'Etude de la Bible*).

Globalizacja czyni z nas wszystkich *sąsiadami*, ale niekoniecznie czyni nas braćmi i siostrami. Połączeni jesteśmy sieciami *web*, ale to nie uzdalnia nas jednocześnie do wejścia w prawdziwe braterskie relacje. Co więcej, obecna w świecie współzależność nie oznacza jeszcze prawdziwej solidarności. Braterstwo jest jedną z podstawowych ludzkich wartości, ale nie jest to wartość zdobywana automatycznie. Nasze społeczeństwa oceniają dziś jedynie posiadane kompetencje i praktyczne zdolności, co sprawia, że pojawiająca

się między ludźmi chorobliwa rywalizacja zagraża tworzeniu braterskich relacji. Z tej też racji braterstwo dzisiaj staje się rzeczywistym wyzwaniem.

Na wstępnych kartach Biblii Kain mówi, że nie jest odpowiedzialnym za swego brata... Ale kto jest tym bratem? Czy tylko ten, z którym jest on powiązany więzami krwi? Na kartach Ewangelii Jezus idzie jeszcze krok dalej i zauważa, że braterstwa nie należy szukać jedynie tam, gdzie można by go w naturalny sposób oczekiwać: „Kto wypelnia wolę Boga, ten jest moim bratem, siostrą i matką” (Mk 3,35; Mt 12,50). Jezus daje nam klucz do zrozumienia istoty braterstwa: każdy człowiek jest naszym bratem, kiedy rozpoznaje się w nim dziecko Boga i trynitarną dynamikę nowego życia. Poprzez wcielenie Syna Bożego wszystko się zmieniło: Bóg przyjął ludzką twarz, abyśmy mogli uczestniczyć w Jego życiu. *Braterstwo* przekracza zatem poziom czysto biologiczny, który nie pozostaje jednak bez znaczenia. Poprzez włączenie idei *braterstwa* do sztandarowego hasła Republiki francuscy rewolucyjniści zrozumieli dobrze, że wezwanie do *braterstwa* miało sprzeciwić się pewnej obecnej w tamtych czasach tzw. zasadzie bestialstwa. Idea *braterstwa* wzywała do odkrycia wspólnego przeznaczenia, ale jest znaczącym, że to wezwanie zostało dyskretnie ukryte pomiędzy wezwaniem do *wolności i równości*.

Ataki terrorystyczne, różnorakie rany zadawane ludzkości i pomiędzy ludźmi nawzajem, ale także rany zadawane naszej Ziemi, konflikty polityczne, rasowe, religijne oraz wszelkie społeczne dyskryminacje, głęboka bieda itp., wszystko to objawia „gorące wołanie o braterstwo” (Papież Franciszek, Orędzie na 1.01.2014 r.) i przypomnienie o pokornej sile *filadelfii*, miłości (*philèin*) do braci (*adelphos*) i siostr (*adelphè*), miłości pomiędzy nimi, zarówno w tej naturalnej, jak i ogólnoludzkiej rodzinie.

Z chrześcijańskiego punktu widzenia *braterstwo* jawi się jako imperatyw, który w praktyce życia bywa nieustannie odraczany na później. To opóźnianie realizacji tego wezwania przychodzi na myśl modlitwę arcykapłańską Jezusa, w której modli się do Ojca: „aby wszyscy stanowili jedno” (J 17,21). Słowa te stanowią fundamentalne zadanie, jakie jest skierowane do wszystkich mężczyzn i kobiet pod panowaniem Chrystusa. *Braterstwo* plasuje chrześcijan w samym centrum eschatologicznej tensji Królestwa Bożego (owo *już a jeszcze nie*): obietnica życia już w pełni udzielonego i tego, które musi być nieustannie odnawiane. Co więcej, dla chrześcijan *braterstwo* jest zakorzenione w wierze trynitarnej: koncepcja ta jako otwarta na każdego jest oryginalnym projektem – nie chodzi w nim o *braterstwo* oparte w znaczący sposób tylko na więzach krwi, ale jest ono wyrazem nowego stworzenia objawionego w Chrystusie, który przez Ducha Świętego prowadzi nas do rzeczywistej relacji z Ojcem.

Ale kto jest moją siostrą i moim bratem? Czy są nimi tylko moi sąsiedzi, czy też osoby żyjące daleko, a może to wszyscy ludzie, a idąc dalej może to wszystkie istoty żyjące, a może i cały kosmos? Bez wątplenia nie są nimi tylko ci, których sami wybieramy i których obecność wzywa nas do obowiązku solidarności i sprawiedliwości. A zatem: kim jest ten inny? Co powinienem dla niego zrobić? Jaka właściwie idea solidarności mnie z nim jednoczy? Jakie wspólne inicjatywy? Co wnosi w tę relację dla nas chrześcijan, wiara w Chrystusa, przedwiecznego Syna Ojca i naszego Brata w ludzkiej kondycji w Duchu Świętym? Jak możemy scharakteryzować ewangeliczne *braterstwo* wczoraj i dziś? W jaki sposób je realizujemy?

Wybierając *braterstwo*, konferencja w Strasburgu nie proponowała jedynie wyboru tematu, ale oferowała swoisty klucz, który otwierał – poprzez braterstwo w Chrystusie – nadzieję na ostateczne pojednanie w Chrystusie. Dokonuje się ono w znaczący sposób także poprzez „braterstwo w konkrezie”, czyli naszą codzienną solidarność, która musi być odkrywana ciągle na nowo.

Kongresowe dni zostały wypełnione przez sesję inauguracyjną, 5 sesji plenarnych, sesje paralelne (w ramach których zorganizowano 19 sesji panelowych). Każda z sesji wzbogacona była poprzez następującą bezpośrednio po niej dyskusję.

Sesja wprowadzająca w obrady odbyła się w środowe popołudnie w siedzibie Conseil de L'Europe / Council of Europe (Rady Europy). Po słowach powitania wypowiedzianych przez wiceprzewodniczącą ESTK prof. dr Marie Jo-Thiel, głos zabrali Mme Gabriella Battaini-Draconi (pomocniczy sekretarz generalny Rady Europy), która przedstawiła krótką historię i zadania, które podejmuje Rada oraz Monseigneur Paolo Rudelli (stały wysłannik i obserwator Stolicy Apostolskiej przy Radzie Europy), który wskazał na znaczenie współpracy Stolicy Apostolskiej z Radą na forum promocji praw człowieka i praw społecznych.

Następnie rozpoczęła się sesja wykładowa, w ramach której prelegentami byli: Mr. Pinto de Albuquerque (sędzia Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości i profesor prawa na Katolickim Uniwersytecie Portugalii zwanym skrótowo Católica), który wygłosił wykład – *La fraternité, un droit de l'homme? (Braterstwo prawem człowieka?)* oraz Mr. Régis Brillat (sekretarz wykonawczy Europejskiego Komitetu Praw Społecznych), który swoje przedłożenie zatytułował *La fraternité dans la Charte sociale européenne (Braterstwo w Europejskiej Karcie Praw Społecznych)*. W swoich przedłożeniach skupili się na prawnym i praktycznym rozumieniu braterstwa w reprezentowanych przez siebie urzędach i funkcjach. Jednym z zauważonych na początku kongresu uogólnień wydawać się mogło to, co zostało potem dostrzeżone i w ramach dyskusji, że braterstwo zostało przez prelegentów używane jako synonim solidarności.

Drugi dzień Kongresu – jak i pozostałe – odbywał się w Amphithéâtre Cavaillès na kampusie Université de Strasbourg. Pierwsza sesja czwartkowego przedpołudnia poświęcona była aktualności koncepcji braterstwa (*Actualité du concept de fraternité*). Wykłady wygłosili Bruno Demoures OSB – *Être frères en communauté: une entrée dans l'alliance (Być braćmi we wspólnocie: wejście w przymierze)*, który skupił się na monastycznym rozumieniu braterstwa, oraz Michelle Becka (Julius-Maximilians-Universität Würzburg) – *Geschwisterlichkeit und Gerechtigkeit im Kontext der Einwanderung (Braterstwo i sprawiedliwość w kontekście migracji)*, która dokonała przydatnych w dalszych obradach dystynkcji w rozumieniu migracji (emigracji i imigracji) oraz uchodźstwa, podkreślając przy tym, że powszechne braterstwo nie znosi idei sprawiedliwości.

Po sesjach paralelnych odbyła się druga sesja plenarna zatytułowana *Mise en perspective historique du concept de fraternité (Historyczne perspektywy koncepcji sprawiedliwości)*. Mówcami tej sesji byli: André Wénin (Université Catholique de Louvain) – *Chemins de fraternité dans la Genèse (Drogi braterstwa w Genesis)*, który skupił się na zranionym braterstwie Kaina i Abla oraz Józefa i jego braci, oraz Tom Wright (University of St Andrews in Scotland) – *The Challenge of Fraternity in Paul (Wyzwanie braterstwa u Pawła)*. Były anglikański bp Leeds zwrócił uwagę na kluczowe aspekty rozumienia idei braterstwa u św. Pawła, a mianowicie na fundament braterstwa, które wypływa z miłości Ojca, na praktykowanie braterstwa na wzór miłości *agape* (bez hipokryzji – skoro zasiadamy przy wspólnym stole, z dynamizmem – miłość musi wzrastać i ze szczodropliwością i hojnością – tak mocno, jak bardzo można, porównaj np. zbiórka na rzecz wspólnoty jerozolimskiej).

Piątkowe obrady w pierwszym dniu września rozpoczęły się poranną sesją plenarną skupiającą się wokół zagadnienia *Mise en perspective théologique du concept de fraternité (Teologiczna perspektywa koncepcji braterstwa)*. Prelegentami tej sesji byli: Michel Dujarrier – *Αδελφοτης et la théologie du Christ-Frère (Αδελφοτης i teologia Chrystusa-Brata)* oraz Janet Soskice (University of Cambridge) – *Kidness and Fraternity (Dobroć i brater-*

stwo). Pierwszy z prelegentów zwrócił uwagę na pierwotne znaczenia słów *adelphotes* (miejsce zjednoczenia i życia razem w jednym celu) oraz *philadelphia* (miłość niesiona do brata i siostry) i wskazał, że zgodnie z nauczaniem Tertuliana to Kościół jest *fraternité en Dieu*. W drugim wystąpieniu profesor Cambridge zwróciła uwagę na znaczenie teologii ojcostwa Boga (*Fatherhood of God*) i macierzyństwa Chrystusa (*Motherhood of Christ*).

Z kolei druga z piątkowych sesji skupiła się wokół *Implications politique, sociales et environnementales (Implikacje polityczne, społeczne i środowiskowe)*. Głos w ramach sesji zabrali Dietmer Mieth (Westfälische Wilhelms-Universität Münster) – *Solidarity, Migration and Stability (Solidarność, migracje i stabilność)* oraz Jürgen Moltmann (Eberhard Karls Universität Tübingen) – *Ökologische Wende der Christliche Theologie und Christliche Spiritualität (Ekologiczna zmiana chrześcijańskiej teologii i chrześcijańskiej duchowości)*. Profesor z Münster rozwił między innymi wspomnianą uprzednio wątpliwość powstałą w trakcie sesji wprowadzającej i stwierdził, iż solidarność wyraża sens braterstwa, a to, że czasami powszechny *usus* sprawia, że użycie terminów bywa nadużywane, to „wcale nie znaczy, że nadużycie znosi użycie” w czasach naszej kulturowej transformacji. Szczególnym gościem Kongresu był nader gorąco przyjęty współczesny teolog nadziei, dziewięćdziesięciodwuletni Jürgen Moltmann, który przypomniał o dokonującej się obecnie Green Reformation („zielonej reformacji”), gdyż coraz bardziej uświadamiamy sobie, że „Ziemia może żyć bez nas, ale my nie możemy żyć bez Ziemi” oraz że to wcale nie człowiek jest koroną stworzenia, ale że jest nią właśnie szabat jako dzień zachwytu nad stworzeniem. Dlatego smutne jest, że człowiek dzisiaj nie respektuje szabat jako swojego święta i nie respektuje nade wszystko szabat Ziemi. Ważne jest bowiem, aby dotykać Ziemi, gdyż „kto nie dotyka Ziemi, nie może osiągnąć nieba”.

Ostatnia sesja plenarna przypadała na sobotni poranek i skupiała się wokół tematu *Enjeux Humains – Éducatifs – Gender (Zagadnienie Człowieka – Wychowania – Gender)*. Swoje przedłożenia przedstawili Gusztáv Kovács (Pécsi Hittudományi Főiskola) – *Anthropological issues of Fraternity. Ethical and Theological Perspectives (Antropologiczne problemy braterstwa. Etyczna i teologiczna perspektywa)* oraz s. Teresa Forcades i Vila OSB (Universitat de Barcelona) – *From the battle of the sexes to gender fraternity (Od wojny płci do gender braterstwa)*. Z pewnością wiele dyskusji wywołał ostatni z wykładów kongresu, który bardzo mocno został osadzony przez katalońską benedyktynekę w teologii feministycznej i teo(ideo)logii *gedner*. Z pewnością jednak warto przywołać jedną myśl, która zdaje się zmieniać trochę perspektywę, ale na pewno jest potrzebna w dzisiejszej kulturze kryzysu ojcostwa: „kobieta jest tą, która daje życie, a mężczyzna jest tym, który to życie przyjmuje”.

Podczas gdy sesje planarne skupiały się wokół wspomnianych pięciu głównych tematów, to prace w małych grupach dawały możliwość dotknięcia zagadnienia braterstwa nie tylko na wszystkich polach teologii (Biblii, patrystyki, dogmatyki, eklezjologii, życia religijnego), ale także na jego relacji z polityką, życiem społecznym, ekonomią, dobroczynnością, ubóstwem, prawem, zdrowiem, geopolityką (migracją), środowiskiem, *gender*, rodziną, ekumenizmem, dialogiem międzyreligijnym, instytucjami, pracą etc. Sesje plenarne pozwalały odkryć *status quo* idei braterstwa, jego historyczną (biblijne źródła) i teologiczną perspektywę (patrystyczną i dogmatyczną), jego ekumeniczne i republikańskie konsekwencje (polityczna konieczność) oraz jego środowiskowe i ludzkie wyzwania.

Warto bowiem dodać, że wszystkie sesje plenarne były dopełniane poprzez ożywione dyskusje, bardzo liczne sesje panelowe oraz warsztaty (*La fraternité en politique / Braterstwo w polityce; Living fully: théologie et handicap / Żyć w pełni: teologia i niepełnosprawność; Fraternité comme valeur fondatrice de l'Europe: contribution théologique / Braterstwo jako fundacyjna wartość Europy: wkład teologiczny; Fraternité comme valeur*

fondatrice de l'Europe: du point de vue des institutions / Braterstwo jako fundacyjna wartość Europy: z punktu widzenia instytucji). W sumie w ramach kongresu ogłoszono 61 referatów (10 w ramach sesji plenarnych i 51 w ramach sesji paralelnych). Niestety w ramach tegorocznego kongresu nie można było usłyszeć głosu przedstawiciela teologii polskiej.

Oprócz wyteżonej pracy naukowej organizatorzy zadbali także o sferę duchową jej uczestników. Można było doświadczyć także szczególnego uroku Strasburga jako miasta uniwersyteckiego, miasta historii i bogatej tradycji. Pięknym przeżyciem duchowym w ramach kongresu była Eucharystia sprawowana pod przewodnictwem miejscowego abp. Luca Marie Daniela Ravela w imponującej i przepięknej katedrze w cieniu słynnego witraża *Notre-Damme de Strasbourg*, przedstawiającego Maryję „w koronie z gwiazd dwunastu”. Po Eucharystii została wręczona nagrody dla najlepszej książki teologicznej – Book Prize 2017. Laureatem został prof. Ulrich Engel OP za książkę *Politische Theologie „nach” der Postmoderne. Geistergespräche mit Derrida & Co.*, Matthias-Grünewald Verlag 2016, ss. 222, ISBN: 978-3-7867-3094-1.

W ramach kongresu ESTK przewidziano także spotkania sekcji narodowych oraz zebranie plenarne wszystkich zgromadzonych członków Stowarzyszenia. W spotkaniu sekcji polskiej udział wzięło 7 osób, które reprezentowały następujące środowiska naukowe: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (M. Wyrostkiewicz), Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (B. Chrudzimska), Uniwersytet Opolski (P. Morciniec, J. Podzielny, R. Porada), Uniwersytet Śląski w Katowicach (A. Skrzyż, W. Surmiak). Spotkanie Sekcji Polskiej ESKT na prośbę przewodniczącej dr hab. E. Osewskiej, która nie mogła przybyć na kongres, poprowadził wiceprzewodniczący ks. dr W. Surmiak. W ramach obrad omówiono następujące zagadnienia i podjęto następujące decyzje: 1. Przedstawiono faktyczny stan osobowy Sekcji; 2. Omówiono stan finansowy Sekcji i przypomniano, że roczna opłata członkowska wynosi 22 € oraz że – zgodnie z zaleceniem Kuratorium ESTK – brak opłaty przez kolejne dwa lata powoduje wszczęcie procedury wygaszania członkostwa; 3. Udzielono absolutorium ustępującemu zarządowi (7 głosów „za”; „0” przeciw, „0” wstrzymujących się); 4. Spotkanie zakończyło się wyborem nowego zarządu Sekcji Polskiej Stowarzyszenia, które stanowią obecnie: ks. dr Wojciech Surmiak z UŚ (przewodniczący i członek *Kuratorium*); dr hab. Michał Wyrostkiewicz z KUL (wiceprzewodniczący), oraz ks. dr Janusz Podzielny z UO (sekretarz).

Z kolei w ramach ogólnego zgromadzenia członków ESTK, które było ostatnim formalnym punktem sztrasburskiego kongresu, oprócz podsumowania prac Stowarzyszenia za lata 2015–2017, dokonano wyboru nowego zarządu. Przewodniczącą została dotychczasowa wiceprzewodnicząca prof. dr Marie Jo-Thiel ze Strasburga, a jej zastępcą został wybrany prof. dr Milos Lichner SJ z Bratysławy. To właśnie wiceprzewodniczący będzie odpowiedzialny za zorganizowanie kolejnego kongresu ESTK w 2019 r. Zarząd Stowarzyszenia uzupełniają trzej członkowie, będący przedstawicielami regionalnych sekcji, a są to: prof. Maureen Junker-Kenny (Dublin, Irlandia), prof. John Berry (Valletta, Malta) i Roman Zawijskyj (Lwów, Ukraina). W skład prezydium wchodzi także z urzędu: Dries Bosschaert (Leuven, Belgia) sekretarz generalny i Gerhard Kruip (Mainz, Niemcy) pełniący funkcję redaktora naczelnego czasopisma „ET Studies”.

Jako podsumowanie obrad chciałbym przytoczyć fragment encykliki Benedykta XVI *Caritas in veritate*: „Będąc darem, który wszyscy otrzymali, miłość w prawdzie stanowi siłę tworzącą wspólnotę, jednoczy ludzi ponad barierami i granicami. Wspólnota ludzi może być ustanowiona przez nas samych, ale nigdy o własnych siłach nie stanie się wspólnotą w pełni braterską ani nie wzniesie się ponad granice, czyli nie stanie się wspólnotą naprawdę uniwersalną: jedność rodzaju ludzkiego, komunii braterską ponad wszelkimi

podziałami rodzi powołanie przez słowo Boga-Miłości. Podejmując tę decydującą kwestię, musimy z jednej strony wyjaśnić, że logika daru nie wyklucza sprawiedliwości ani też jej nie zastępuje później i z zewnątrz, a z drugiej, że w rozwoju ekonomicznym, społecznym i politycznym, który chce być autentycznie ludzki, musi być uwzględniona *zasada darmowości* jako wyraz braterstwa” (nr 34).

BEATA URBANEK

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Teologiczny

Sprawozdanie z XIV Walnego Zebrania i 55. Sympozjum Bibliistów Polskich

(Legnica, 18–20 września 2017)

Legnickie spotkanie rozpoczęło się od Walnego Zebrania Stowarzyszenia Bibliistów Polskich, które odbyło się w auli Wyższego Seminarium Duchownego. Przewodniczący Stowarzyszenia, ks. prof. dr hab. Henryk Witczyk, powitał zebranych. Na początku przypomniał zmarłych niedawno bibliistów, wśród których wymienieni zostali: ks. prof. dr hab. Jan Flis, ks. lic. Wojciech Mrochen, ks. prof. dr hab. Jerzy Chmiel, ks. prof. dr hab. Janusz Frankowski, ks. dr Antoni Dreja, ks. dr Mirosław Gierko. Następnie poinformował o przyjęciu do SBP dwóch nowych osób. Obecnie Stowarzyszenie liczy ponad trzystu członków. W kolejnym punkcie obrad zostały przedstawione wydarzenia ostatniego czasu. Ks. Witczyk zrelacjonował pierwszy Narodowy Dzień Czytania Pisma Świętego, który odbył się 30 kwietnia. Pogratulowano osobom, które uzyskały awans. Są to: ks. prof. dr hab. Stefan Szymik, dr hab. Dorota Muszytowska, ks. dr hab. Andrzej Piwowar, ks. dr hab. Krzysztof Siwek i ks. dr hab. Janusz Wilk. Jako drugi zabrał głos ks. prof. dr hab. Janusz Kręcidło, który zaprezentował kandydaturę do członkostwa honorowego ks. prof. dr hab. Romana Bartnickiego. W tajnym głosowaniu jednogłośnie przyjęto tę propozycję. Ks. prof. dr hab. Mariusz Rosik mówił o inicjatywie utworzenia nagrody „Biblijna książka roku”, nadawanej przez SBP. Publikacja musiałaby mieć maksymalnie dwóch autorów, omawiać oryginalny problem badawczy. Nagrodzona monografia mogłaby otrzymać status monografii wybitnej, za którą przypisuje się 50 punktów. Propozycja została jednogłośnie przyjęta przez walne zgromadzenie. Kolejnym punktem była prezentacja polsko-greckiego wydania Nowego Testamentu, którą przedstawił ks. dr hab. Roman Bogacz. Publikacja składa się z najnowszego wydania krytycznego NT, jakim jest Nestle-Aland²⁸, natomiast tłumaczenie polskie pochodzi z piątego wydania Biblii Tysiąclecia. Ponadto zamieszczono w nim przypisy z Biblii Jerozolimskiej. Ks. Witczyk podziękował autorom haseł zamieszczonych w *Nowym słowniku teologii biblijnej*, który ukazał się w wydawnictwie „Jedność”, a którego bazę stanowią artykuły z *Encyklopedii katolickiej*. Następnie ks. dr Marcin Kowalski zrelacjonował seminarium translatorskie, które zostało zorganizowane przez Nida Institute of Biblical Scholarship w Rzymie dla osób tworzących zespół rewizyjny szóstego wydania Biblii Tysiąclecia. Spotkanie miało trzy wymiary: teoretyczny (poznanie zasad translatoryki), praktyczny i wspólnototwórczy. Później ks. prof. dr hab. Wojciech Pikor omówił publikację napisaną wspólnie z ks. dr. Józefem Pickiem, która stanowi nie tylko zapis dziecięciu lat historii (2006–2015) Dzieła Biblijnego, ale także daje realny obraz duszpasterstwa biblijnego i wskazówki na przyszłość. Kolejny głos należał do ks. dr. hab. Artura Maliny, który odniósł się do sierpniowego międzynarodowego zjazdu Society of Biblical Literature i European Association of Biblical Studies, który

miał miejsce w Berlinie. W jednej z sesji polscy naukowcy (M. Wróbel, W. Chrostowski, M. Rosik, B. Poniży, A. Malina, J. Kręcidło) wygłosili krótkie referaty na temat współczesnej polskiej biblistyki. W kończących zebranie wolnych wnioskach pojawiło się kilka zaproszeń na sympozja biblijne, mające się odbyć w najbliższym czasie w Warszawie, Lublinie i Szczecinie.

Pierwszy sympozjum przewodniczył ks. dr hab. Paweł Podeszwa. Referat biskupa prof. dr. hab. Zbigniewa Kiernikowskiego nosił tytuł *Dzieła człowieka dla Boga czy dzieło Boga w człowieku?* (J 6,26-29). Na wstępie prelegent stwierdził, że działaniem ludzi dla Boga jest sprawowanie kultu, lecz przede wszystkim powinno nim być otwieranie się człowieka na działalność Stwórcy, a samo to otwarcie także jest czynem boskim. Kontekst J 6,26-29 jest paschalny. Czasownik *ergadzomai* – dosłownie *pracować* – użyty został dla wskazania, by wytwarzać pokarm, który nie ginie. Jest to niemożliwe do wykonania dla człowieka, który powinien tej niemocy doświadczyć i zrozumieć, że jest to możliwe tylko dla Boga. Pytanie: „Co mamy czynić?” (J 6,28) przywołuje słowa ludu: „Uczynimy wszystko, co Pan powiedział” (Wj 19,8). Odpowiedź Jezusa (J 6,29) gramatycznie dotyczy ludzi, ale opisuje czynność nierealną dla nich do wykonania. Wiara to współdziałanie Boga i człowieka. „Wierzyć” człowieka jest dziełem Boga.

Drugi wykład, zatytułowany *Wieczera Pańska – „pamiętka” Chrystusowej śmierci i zmartwychwstania jako Ofiary „za wielu” i nowego Przymierza* (Mt 26,26-30; Mk 14,22-26; 1 Kor 11,23-27; Łk 22,19-20), wygłosił ks. prof. dr hab. Henryk Witczyk. Prelegent postawił pytanie: czy ostatnia wieczerza w tych czterech tradycjach jest pamiętką uczty czy ofiary? Odpowiadając, najpierw przedstawił najnowszą odpowiedź, której udzielił T. Kazen (w: *Das Herrenmahl*, WUNT 376, 2017). Stwierdził on, iż w Mt i Mk jest to uczta przymierza przebaczenia, a w Łk podkreślone jest nowe przymierze poprzez śmierć. Kazen uznaje za nieuzasadniony pogląd, że Jezus rozumiał swoją śmierć w kluczu ofiary. Następnie ks. Witczyk przywołał opinię H. Maccoby’ego (NTS 37), który za pierwotny uważa tekst Łk, gdzie przekazany jest apokaliptyczny rys wydarzenia. Natomiast w 1 Kor pojawia się ryt wypracowany przez Pawła (innymi słowy apostoł „ustanowił eucharystię”) i przejęty potem przez Łk. Prelegent dowodził, iż Jezus miał świadomość swojej nadchodzącej śmierci i objawił jej charakter ekspiacyjny (Łk 6,35; Mk 10,45), a formuły wypowiedziane nad chlebem i winem nawiązują do Iz 53,6.10-12. Zatem eucharystia to spożywanie Jezusa oddającego siebie w ofierze, ostatnia wieczerza zaś była gestem prockim, antycypującym śmierć i zmartwychwstanie oraz ustanowienie nowego przymierza. W dyskusji odniesiono się między innymi do związków śmierci Jezusa z *aqedah* oraz mówiono o tym, jak na charakter ekspiacyjny śmierci patrzą uczeni protestancy.

Ks. dr hab. Józef Kozyra był przewodniczącym drugiej sesji, podczas której został wygłoszony tylko jeden wykład, z powodu nieobecności drugiego prelegenta. Ks. dr hab. Sławomir Stasiak zaprezentował przedłożenie *„Gdzie wzmógł się grzech... (Rz 5,20)”. O grzechu w Liście do Rzymian*, które stanowiło przedstawienie stanu badań. W pierwszej części ks. Stasiak ukazał kilka aspektów związanych z grzechem. Natura ludzka nie jest wolna od grzechu, który bywa personifikowany i ukazany jako pan wobec człowieka – niewolnika. Nie chodzi więc o kwestie etyczne, ale o stan niewoli wszystkich. Prelegent mówił dalej o relacji pomiędzy grzechem a Prawem oraz o grzechu Adama. W zdaniu „Ponieważ okazało się, że wszyscy zgrzeszyli” (Rz 5,12) chodzi o śmierć z powodu własnych grzechów człowieka, które nie zdarzyłyby się, gdyby nie ten pierwszy. W drugiej części prelegent zajął się kwestią wyzwolenia z grzechu i usprawiedliwienia przez wiarę. Ciało grzechu zostaje zniszczone przez chrzest i powstaje nowy człowiek. Chrzest zmienia wszystko w życiu człowieka. Ostatnim elementem wystąpienia były wskazania parenetyczne, które są konieczne, gdyż ciało wciąż ma pożądania. Podczas dyskusji zwrócono

uwagę, jak ważne jest zdefiniowanie grzechu. Padły też pytania o to, czy grzech wg Rz 5-8 jest nadal zagrożeniem, skoro „nie ma już potępienia”, oraz w jaki sposób brak modlitwy prześlągnięcia w tekstach Pawła należy odnieść do pojęcia grzechu.

W południe w kościele pw. Matki Bożej Królowej Polski celebrowano eucharystię, której przewodniczył abp Stanisław Gądecki (przewodniczący KEP). W homilii główny celebrans odwołał się do Ewangelii z dnia o wskrzeszeniu młodzieńca z Nain (Łk 7,11-17). W sensie dosłownym tekstu ewangelista ogłasza, że Jezus realizuje to, co zapowiedział w Nazarecie i ma miłosierne oczy. Nastaje nowy początek nie tylko dla wdowy i syna, ale dla wszystkich, których ogarnia podziw i radość. Sens duchowy (została przytoczona jego definicja, podana przez Papieską Komisję Biblijną) fragmentu odnosi się do wskrzeszenia duchowego do życia wiecznego. Śmierć to sen, z którego Jezus może zbudzić. Trzy różne wskrzeszenia dokonane przez Chrystusa obrazują trzy rodzaje grzeszników. Córka Jaira, będąca wewnątrz domu, przedstawia tych, którzy grzeszą myślą. Młodzieniec z Nain, który jest na zewnątrz, symbolizuje tych, którzy grzeszą czynem. Natomiast Łazarz, przebywający w grobie, ukazuje tego, kto grzeszy nawykowo i nie dostrzega zła. Po południu uczestnicy zjazdu mieli okazję zwiedzić opactwo w Krzeszowie, gdzie znajduje się najstarszy w Polsce obraz Matki Bożej, jakim jest ikona Matki Bożej Łaskawej.

Środowa sesja była prowadzona przez o. prof. dr. hab. Andrzeja Jasińskiego i tworzyły ją trzy komunikaty. Jako pierwszy zabrał głos ks. prof. dr hab. Mirosław Wróbel z wykładem *Wpływ tradycji targumicznych na teksty Nowego Testamentu*. Prelegent rozpoczął od spostrzeżenia, że dopiero nowsze odkrycia, datujące targumy na czasy wcześniejsze, niż kiedyś sądzono, pozwoliły na badania porównawcze. Wynika z nich, iż istnieją związki między omawianymi dwiema grupami tekstów. Badacze wyróżniają cztery rodzaje zależności. Są nimi paralele terminologiczne (np. Łk 6,36 i Tg. Ps.-J. do Kpł 22,28), podobne rozumienie i interpretacja ST (np. Ap 2,11; 20,6 i Tg. Neof. Pwt 33,6), wspólne idee teologiczne (np. Łk 9,26 i Tg. Neof. Rdz 38,25; J 1,4-9 i Tg. Neof. Wj 12,42) i wpływ wątków tematycznych (np. Mt 3,12; 13,30 i Tg. Jr 23,28; Mt 16,17-18 i Tg. Hi 38,16-17). W podsumowaniu wybrzmiała zachęta do dalszych badań.

Dwa kolejne wystąpienia stanowiły prezentację niedawno obronionych na Wydziale Teologicznym UŚ doktoratów, pisanych pod kierunkiem ks. dr. hab. Artura Maliny, prof. UŚ. Dr Monika Czarnuch zaprezentowała *Znaczenie pierwszego greckiego komentarza do Ewangelii Marka dla jej interpretacji*. Prelegentka rozpoczęła od krótkiego przedstawienia sylwetki autora komentarza, biskupa Ochrydy, Teofylakta, żyjącego na przełomie XI i XII w. Następnie omówiła zagadnienie w trzech punktach. Komentarz ma znaczenie dla krytyki tekstu, gdyż cytowane w nim słowa Ewangelii są świadkiem wczesnej tradycji bizantyjskiej. Dr Czarnuch w ramach swojego projektu przejrzała kilkanaście rękopisów dzieła, znajdujących się w bibliotekach w Rzymie i w Wiedniu. Stwierdziła, że praca Teofylakta ma wymiar hermeneutyczny, gdyż autor ten cenił podejście synchroniczne, zauważał różnice między Ewangelią, a także specyfikę Mk. Oryginalność biskupa Ochrydy polega na tym, że nikt przed nim nie wyjaśniał całej Ewangelii Markowej w sposób ciągły. Co prawda zarzuca się mu zależność od wcześniejszych opracowań: Jana Chryzostoma i *Catena in Marcum*, lecz z badań wynika, że chociaż korzystał z nich, to nie posługiwał się nimi niewolniczo i prezentował własne, oryginalne wyjaśnienia tekstu Ewangelii.

Ostatnie wystąpienie należało do ks. dr. Marcina Moja, który wygłosił referat pt. *Kompozycje warstwowe w Ewangelii Marka*. Mimo że Ewangelia ta napisana została prostym, niemal schematycznym językiem, pojawia się w niej zaskakujący zabieg literacki. Autor kilkakrotnie buduje narracje w taki sposób, że przerywa je innym opowiadaniem, według schematu 'ABA'. Jest to technika wtrąceń, tzw. kanapkowa lub warstwowa. Prelegent zaprezentował kryteria wyodrębniania tych kompozycji. Powszechnie istnieje zgoda,

że jest ich sześć. Są to teksty, którym nadano tytuły: krewni Jezusa i spór o Belzebuba (3,20-35), córka Jaira i kobieta cierpiąca na krwotok (5,21-43), misja Dwunastu i śmierć Jana Chrzciciela (6,6b-31), Jezus i figowiec oraz wyrzucenie handlujących ze świątyni (11,12-25), spisek na życie Jezusa i namaszczenie w Betanii (14,1-11) oraz proces Jezusa i zaparcie się Piotra (14,53-72). Ks. Moj zaliczył do nich dwa kolejne: drugie rozmnożenie chleba i żądanie znaku (8,1-21) oraz obecność kobiet i złożenie Jezusa do grobu (15,40-16,8). Zauważył również, że tworzą one układ dwuczłściowy, po cztery narracje, i mają swoje ważne miejsce w strukturze całej księgi. Celem tej techniki jest zaakcentowanie pewnych tematów, a świadomość ich istnienia ważna jest dla tłumaczy i badaczy Markowej Ewangelii. W dyskusji po komunikatach przede wszystkim odniesiono się do relacji targumów z NT, stwierdzając, że nie można mówić o zależności, a jedynie o współlistnieniu tych samych tradycji.

Doroczne spotkanie zwieńczyła eucharystia sprawowana w katedrze legnickiej, w 676. rocznicę jej poświęcenia. Przewodniczył jej biskup legnicki Zbigniew Kiernikowski, a wśród celebrazjantów znaleźli się także bp Marek Mendyk, proboszcz katedry ks. Robert Kristman oraz kapituła katedralna. W homilii pojawiło się stwierdzenie, że ważna jest dobra świadomość Kościoła, który nie jest samą organizacją, ale wspólnotą tych, którzy pozwalają, by działał w nich Duch Święty. Mówią o tym obrazy zawarte w liturgii słowa (I Kor 3,9b-11.16-17; Mt 16,13-19): świątynia – budowla i rola. Wskazują one na konieczność rozwoju (budowa świątyni i uprawa roli). Nie jest to zadaniem samego człowieka, lecz dokonuje się mocą Bożą przy ludzkim współdziałaniu. Fundamentem jest Jezus Chrystus, o którym pisze Paweł i którego wyznaje – po przyjęciu objawienia od Ojca – Piotr.

Tegoroczny zjazd Stowarzyszenia Biblistów Polskich był kolejną okazją do zaprezentowania aktualnych badań, wymiany poglądów naukowych, a także do realizacji jednego z celów organizacji, jakim jest integracja środowiska. Następnym zjazdem odbędzie się w Łomży w dniach 17–19 września 2018 r.

Ks. WOJCIECH KAMCZYK

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Teologiczny

„Teologia i duchowość monastyczna w epoce patrystycznej”. Sprawozdanie ze spotkania Sekcji Patrystycznej przy Komisji ds. Nauki Katolickiej Konferencji Episkopatu Polski

(Tyniec, 19–21 września 2017)

W przepięknej i wymownej scenerii Opactwa Ojców Benedyktynów w Tyńcu w dniach 19–21 września 2017 r. odbyło się tegoroczne spotkanie Sekcji Patrystycznej przy Komisji ds. Nauki Katolickiej Konferencji Episkopatu Polski. W całej okazałości ukazała się uczestnikom zjazdu benedyktyńska gościnność, głównie za przyczyną patrologa i jednocześnie opata klasztoru w Tyńcu, o. dr. Szymona Hiżyckiego, gospodarza tegorocznego zjazdu. Temat spotkania i sympozjum brzmiał: *Teologia i duchowość monastyczna w epoce patrystycznej*. W trakcie spotkania zaplanowano także wręczenie księgi pamiątkowej ks. prof. dr. hab. Bogdanowi Cześnowi, emerytowanemu profesorowi Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Zjazd rozpoczął się już we wtorek. Uczestnicy przybywali do Opactwa do późnych godzin wieczornych, a jedynym elementem programu tego dnia była powitalna kolacja. W środę, po śniadaniu, rozpoczęły się obrady. Najpierw przewodniczący Sekcji, ks. prof. dr hab. Mariusz Szram, powitał wszystkich zgromadzonych, wprowadził krótko w tematykę obrad, przypomniał ich porządek oraz podał najważniejsze ogłoszenia organizacyjne. Wstępnej części obrad przewodniczył ks. prof. dr hab. Bogdan Czyżewski. Pierwszym prelegentem był ks. prof. dr hab. Marek Starowieyski (Warszawa), który swoje wystąpienie zatytułował: *Od ascetów do zakonów*. W zwięzłej formie przypomniał uczestnikom historię rozwoju ruchu monastycznego w starożytności. Poruszył problem przyjmowanej terminologii i innych wątpliwych kwestii odnośnie do omawianego zjawiska. Następnie głos zabrał ks. dr hab. Leszek Misiarczyk (Warszawa), prezentując komunikat *Terapeuci – żydowscy prekursorzy monastycyzmu chrześcijańskiego w „De vita contemplativa” Filona z Aleksandrii*. Wskazał, że tytułowy ruch terapeutów (mężczyzn) i terapeutyd (kobiet) dotyczył ascetów zajmujących się głównie kontemplacją. Według Filona leczyli oni słabości duszy własnej i innych. Opisywał ich jako prawdziwych filozofów i posiadających rzeczywiste poznanie rzeczy czcicieli prawdziwego Bytu. Charakterystycznym elementem tego ruchu jest alegoryczna interpretacja pism Mojżesza (terapeuci raczej nie byli chrześcijanami). Prelegent zwrócił również uwagę na pojawiające się u Filona po raz pierwszy pojęcie „monasterion”, oznaczające miejsce czy pomieszczenie do modlitwy i kontemplacji, której oddawano się przez sześć dni w tygodniu, gdzie nie wnoszono żadnego jedzenia. Kolejny mówca, ks. dr Arkadiusz Nocoń (Rzym), poruszył temat *Obraz Boga w Apoftegmatach Ojców Pustyni*. Zagadnienie to przedstawione zostało w kontekście sporów dotyczących błędu antropomorfizmu, w jaki często popadali mni-si egipcyscy. Znamiennym jest, co zauważył prelegent, że Ojcowie Pustyni rzadko poruszali

temat wizji Boga, Jego obrazu, a mówili o Nim najczęściej w związku z podejmowaniem praktyk pokutnych. Podsumowując zagadnienie i podkreślając konieczność posiadania właściwych wyobrażeń o Stwórcy, autor zaznaczył, że fałszywy obraz Boga może prowadzić do osobistych tragedii bądź do rozruchów i niepokojów społecznych, bądź wreszcie do atrofii modlitwy. Ojcowie zaś proponują nie tyle sam obraz, co środki do poznania Boga. Następnie głos zabrał o. prof. dr hab. Leon Nieścior (Warszawa), wygłaszając komunikat pt. *Ślady aleksandryjskich inspiracji w egzegezie Nila z Ancyry na podstawie pisma „O monastycznej ascezie”*. Podkreślił w nim praktyczne zastosowanie alegorii na użytek ruchu ascetycznego, szczególnie jeśli chodzi o wyjaśnianie Starego Testamentu. Autorką kolejnego przedłożenia, zatytułowanego „*Insignes monachi*” – „*quasi chorus beatorum*”. *Kościół akwilejski i życie wspólne duchownych około 370 r.*, była prof. dr hab. Agnes Bastit (Metz, Francja). Przedstawiła ona pewien duszpasterski eksperyment, który miał miejsce w Akwilei w drugiej połowie IV w. Kapłani, gromadzący się wokół jednego z nich, Kamacjusza, żyli we wspólnocie na wzór monastyczny. Źródła niewiele mówią o tej wspólnocie, wydaje się jednak, że była ona o wiele bardziej otwarta niż inne wspólnoty ascetyczne. Ostatnim mówcą pierwszej części sesji był ks. dr hab. Waldemar Turek (Rzym), który podjął temat: *Praca fizyczna w życiu zakonnym: argumentacja św. Augustyna w „De opere monachorum”*. Zwrócił on uwagę na powody napisania przez Augustyna z Hippony tytułowego dzieła, a następnie zestawiał przytaczane przez niego argumenty. Podsumowując, zauważył problem powstający wówczas we wspólnotach ascetycznych: pracę fizyczną chętniej podejmowali mnisi wywodzący się z arystokracji i wyższych warstw społecznych, zaś próbowali jej unikać ci, którzy rekrutowali się ze stanów niższych, a nawet dawni niewolnicy. W dyskusji kończącej pierwszą część obrad zwrócono uwagę na tarcia społeczne i klasowe we wspólnotach monastycznych pierwszych wieków. Podjęto także problem funkcjonowania w tych wspólnotach pierwszych form reguł, porządku regulującego ich życie. Przerwa na kawę pozwoliła na indywidualną wymianę myśli, krótki odpoczynek oraz zakup pozycji z dziedziny patrologii i starożytności chrześcijańskiej oferowanych przez wydawnictwo „Petrus”.

Drugą część obrad przedpołudniowych rozpoczęło przedłożenie bp. dr hab. Piotra Turzyńskiego (Lublin–Radom) – *Opieka nad chorymi jako droga do świętości według św. Doroteusza z Gazy*. Przypominając postać Doroteusza i jego dokonania, wskazał, że chrześcijaństwo staje u źródeł koncepcji szpitala. Opieka nad chorymi powinna wynikać z miłości Chrystusa. Dla Doroteusza jednym z najważniejszych dobrych czynów jest opieka nad chorymi – tego rodzaju czyny miłosierdzia gładzą bowiem namiętności. Nikt nie może wymówić się od jałmużny opieki nad chorymi. Referujący w dalszej kolejności ks. dr hab. Michał Kieling (Kalisz–Poznań) zatytułował swój komunikat: *Upadek czy rozwój? Monastyczna kultura intelektualna w Kościele zachodnim w okresie późnej starożytności na przykładzie Vivarium Kasjodora*. Przypomniał w nim postać erudyty i posiadającego szerokie horyzonty myślowe Kasjodora, który w założonym przez siebie klasztorze prowadził życie intelektualne na bardzo wysokim poziomie. Wcześniej pragnął założyć, z inspiracji biskupa Rzymu, szkołę. Bazą miała być utworzona w Rzymie biblioteka, która niestety spłonęła, zaś sytuacja społeczno-polityczna sprawiła, że plany spełżyły na niczym. Kasjodor założył więc Vivarium. Według niego wszelka wiedza i nauka posiadają swe źródło w Piśmie Świętym, także *artes liberales*. Niestety po śmierci Kasjodora wszelkie zbiory i pisma zostają wywiezione, a Vivarium znika z kart historii. Następnie uczestnicy zjazdu mogli wysłuchać przedłożenia ks. prof. dr hab. Mariusza Szrama (Lublin). Opierając się na katalogu herezji Filastriusza z Brescii, zaprezentował on temat: *Rygoryzm ascetyczny i laksyzm moralny we wczesnochrześcijańskich ruchach herezycznych*. Zwrócił tym samym uwagę na ruch ascetyczny związany z pewnymi herezjami bądź

błędami (Filastrusz nie dokonuje tutaj rozróżnienia). Wśród rygorystów dominowały trzy tendencje: rygoryzm o podłożu gnostyckim, rygoryzm łączący przekonanie o wybraniu przez Boga z błędami dotyczącymi chrztu i Eucharystii (np. nowacjanie, donatyści czy montaniści) oraz ascezę wynikającą z niewłaściwej egzegezy biblijnej (np. bezsandałowi, milczący, aerianie). Wśród ruchów laksystycznych, kojarzonych najczęściej ze zwolennikami epikureizmu, wymienione zostały ruchy wywodzące się od Szymona Maga i karpokratianie (uważali, że zmartwychwstanie polega na przedłużeniu życia poprzez zrodzenie synów z nieprawego współżycia). Wspomniane zostały także ruchy łączące laksyzm z rygoryzmem, jak na przykład borborianie (uważali, że stworzenie Boże jest nieodwołalnie skazane na niemoralność) i adamianie (nawiązując do sytuacji człowieka w raju, wszystko czynili nago). Prelegent podkreślił, że na podstawie pism i wykazu Filastrusza trudno jest odtworzyć właściwy obraz tych ruchów, zwłaszcza grup laksystycznych. Autor ostatniego przedłożenia, ks. dr Adam Wilczyński (Kielce), zatytułował swoje wystąpienie: *Nauka o Duchu Świętym w pismach Grzegorza Wielkiego*. Prelegent podkreślił brak systematycznego traktatu poświęconego Trzeciej Osobie Trójcy Świętej u Grzegorza Wielkiego, dokonując zaś podsumowania zebranej i przebadanej nauki tegoż doktora Kościoła, zaznaczył, iż Grzegorz koncentruje się przede wszystkim na działaniu Ducha Świętego w duszy człowieka. To wystąpienie i następująca po nim dyskusja zakończyły część przedpołudniową zjazdu.

Po obiedzie, o godz. 14.30 odbyło się zebranie sprawozdawczo-wyborcze obecnych na zjeździe członków Sekcji. Poprowadził je ks. prof. dr hab. Antoni Żurek (Tarnów). Najpierw dotychczasowy prezes, ks. prof. dr hab. Mariusz Szram (Lublin), złożył sprawozdanie z działalności Sekcji, zaś skarbnik, ks. dr Jerzy Duda, przedstawił sprawozdanie finansowe. Dalej ks. Antoni Żurek powołał komisję skrutacyjną w osobach młodszych członków Sekcji: ks. dr. Wojciecha Kamczyka (Katowice) oraz ks. dr. Adama Wilczyńskiego (Kielce). Następnie dokonano wyboru nowego zarządu. Nowym prezesem na kadencję 2017–2022 został ks. prof. dr hab. Bogdan Czyżewski (Poznań), wiceprezesem ks. prof. dr hab. Norbert Widok (Opole), zaś skarbnikiem ks. dr hab. Piotr Szczur (Lublin). Nowo wybranym władzom życzenia owocnej pracy złożył ks. prof. dr hab. Mariusz Szram.

O godz. 16.00 w kościele opackim sprawowana była msza św. pod przewodnictwem metropolity krakowskiego abp. prof. dr hab. Marka Jędraszewskiego, w której uczestniczyli członkowie Sekcji oraz zaproszeni goście. O godz. 17.30 rozpoczęła się uroczystość wręczenia Księgi Jubileuszowej (okolicznościowego tomu „Vox Patrum”) ks. prof. dr hab. Bogdanowi Czeszowi, emerytowanemu profesorowi Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Po wprowadzeniu ks. prof. dr hab. Mariusza Szrama życiorys Jubilata oraz osiągnięcia naukowe przedstawił ks. prof. dr hab. Paweł Wygralak, dziekan Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Laudację wygłosił ks. prof. dr hab. Franciszek Drączkowski, przyjaciel Jubilata jeszcze z czasów studiów w Rzymie. Następnie wręczono Księgę Jubileuszową, zaś swoje gratulacje i podziękowania wyrazili przedstawiciele różnych ośrodków naukowych oraz przyjaciele i uczniowie Jubilata. Byli wśród nich: bp dr hab. Piotr Turzyński, ks. dr hab. Waldemar Turek (który uczynił to *pulchris verbis latinis*), ks. prof. dr hab. Marek Starowieyski, ks. prof. dr hab. Edward Staniek, ks. prof. dr hab. Bogdan Czyżewski, kierownik Katedry Teologii Patrystycznej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, ks. dr hab. Dariusz Zagórski, ks. prof. dr hab. Norbert Widok, o. prof. dr hab. Leon Nieścior, ks. prof. dr hab. Janusz Królikowski, o. dr Szymon Hiżycki, o. dr Bernard Marciniak i o. dr Maksymilian Nawara. Gratulacje zakończył i podsumował abp prof. dr hab. Marek Jędraszewski, metropolita krakowski oraz przyjaciel Jubilata

z czasów poznańskich. Na zakończenie głos zabrał sam wyraźnie wzruszony Jubilat, ks. prof. dr hab. Bogdan Czesz, który podziękował za wyróżnienie i wszystkie życzliwe słowa dotyczące jego działalności naukowej, dydaktycznej, a także duszpasterskiej.

O godz. 20.00 miał miejsce raut połączony z prezentacją nowości wydawniczych, zapowiedziami konferencji i planów naukowych oraz publikacji. Na szczególną uwagę zasłużyła zapowiedź środowiska naukowego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie dotycząca planowanego wznowienia serii „Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy” i wydania w ciągu najbliższych lat nowych tomów tłumaczeń, w tym między innymi nietłumaczonych dotąd pism Bedy Czcigodnego i Jana Chryzostoma. Przedstawiciel Wydawnictwa Benedyktynów Tynieckich, o. Michał Gronowski, przedstawił plany wydawnicze, zwłaszcza dotyczące serii „Źródła Monastyczne”. Ks. dr hab. Andrzej Uciecha z Katowic poinformował o ukazaniu się wkrótce, w ramach serii „Studia Antiquitatis Christianae. Series Nova”, przetłumaczonych jeszcze przez śp. ks. prof. dr hab. Wincentego Myszora, apokalips gnostyckich. Przedstawił także plany związane z utworzeniem Centrum Badań nad Gnostycyzmem i naukami pokrewnymi oraz powołaniem Fundacji – Centrum Badań nad Historią Kościoła im. ks. prof. Wincentego Myszora.

Drugi dzień zjazdu rozpoczęła Eucharystia pod przewodnictwem ks. prof. dr hab. Bogdana Czesza, który wygłosił również homilię. O godz. 9.00 rozpoczęła się pierwsza część sesji przedpołudniowej, której przewodniczył ks. prof. dr hab. Norbert Widok z Opolą. Jako pierwszy swoje wystąpienie: *Jak komputery pomagają odnaleźć mnichów -prezbiterów?* zaprezentował ks. dr Stanisław Adamiak (Warszawa). Omówił on projekt realizowany dzięki pozyskanemu grantowi, polegający na wyszukaniu, a następnie na udostępnieniu w zasobach internetowych postaci prezbiterów Kościoła zachodniego z okresu pierwszych siedmiu wieków chrześcijaństwa. Zaznaczył, iż wbrew temu, co początkowo sądzono, wśród starożytnych i wczesnośredniowiecznych prezbiterów było wielu mnichów. Zachęcił także do korzystania z zasobów internetowych, zawierających wiele materiałów patrystycznych, przywołał między innymi platformę „Scriinium Augustini” (internetowy indeks do Listów św. Augustyna), w której przygotowaniu uczestniczył. Następnie głos zabrała dr hab. Ewa Osek (Lublin), która podjęła się badawczego trudu porównania myśli Orygenesa i Porfiriusza. Tytuł jej komunikatu brzmiał: „...abyśmy nie karmili się pokarmem demonów”: *ascetyzm chrześcijański w Orygenesa „Contra Celsum” 8,30 i ascetyzm pogański w Porfiriusza „De abstinentia” 2,42-43*. Z kolei dr Karolina Kochańczyk-Bonińska przywołała temat *Saloi – święci szaleńcy Chrystusa*. Mówiła o inspirowanym Pismem Świętym stylu życia tych, którzy w starożytności chrześcijańskiej symulowali szaleństwo, by stawać się „głupimi w oczach świata”. Ruch ten jednak nie miał nigdy charakteru formalnego z samej swojej natury, a nieraz spotykał się ze sprzeciwem i niezrozumieniem. Ks. dr hab. Marcin Wysocki (Lublin) przedstawił komunikat zatytułowany: *Pewniejsza nadzieja? Monastycyzm w epistolografii łacińskiej IV-V w*. Prelegent skoncentrował się na listach, które miały zawierać zachęty do podjęcia ascetycznego stylu życia. Okazuje się, że w przywołanym okresie w bogatych zbiorach epistolograficznych Ambrożego z Mediolanu, Augustyna z Hippony, Paulina z Noli i Hieronima ze Strydonu znaleźć można jedynie sześć listów zawierających takie zachęty. Stąd wniosek, że w epistolografii, której adresatami byli zasadniczo ludzie zamożni, niewiele jest działań zmierzających do wdrożenia do życia monastycznego. Pojawiające się nieliczne zachęty dotyczą konkretnych osób, zapewne zapytujących o tę formę życia. Następnie przed audytorium wystąpił ks. dr Wojciech Kamczyk (Katowice) z komunikatem: *Rola i miejsce wspólnoty monastycznej w Kościele według św. Augustyna*. Autor zwrócił uwagę na początkowe dążenie biskupa Hippony do poświęcenia się życiu ascetycznemu, zmodyfikowane na skutek jego wyboru na stolicę biskupią. Stąd wspólnota monastyczna w myśli

świętego z Tagasty miała być przede wszystkim przykładem życia dla pozostałych członków Kościoła, mnisi mogli, choć za pozwoleniem biskupa, włączać się w postugę duszpasterską, pełnili dzieła miłosierdzia, stanowili też, co było szczególnym rysem wspólnot Hippony, swoiste źródło nowych „kadr” duchownych dla Kościoła w Afryce, a także poza kontynentem. Ostatni prelegent pierwszej części sesji, ks. dr hab. Paweł Wygralak, omówił temat *Zagadnienie wyglądu zewnętrznego mnichów w realizacji rad ewangelicznych*. *Wskazania reguł galijskich i iberyjskich*. Zaznaczył, że choć idea habitu zakonnego w tamtym okresie jeszcze się nie wyklarowała, to jednak wspólnoty monastyczne dbały o skromność i pewną jednolitość stroju, który stanowił własność wspólnoty, rzadziej pojedynczego mnicha. Kwestii wyglądu zewnętrznego nie ograniczył jedynie do problematyki stroju, lecz poszerzył o sposób poruszania się, zagadnienie higieny osobistej, w tym częstotliwości mycia się oraz troski o pielęgnację owłosienia głowy. Tę część sesji, podobnie jak poprzedniego dnia, zamknęła dyskusja.

Obrazy wznowiono po przerwie na kawę. Przed audytorium wystąpił najpierw o. dr Szymon Hiżycki (Tyniec), prezentując temat: *„Institutiones” Jana Kasjana: zagadnienie rodzaju literackiego*. Prelegent podkreślił otwarty charakter dzieła Kasjana, który trudno jednoznacznie sklasyfikować. Sam termin „institutiones” trudno oddać odpowiednim wyrażeniem w języku polskim, można go rozumieć jako „reguły”, „reguły życia”, „przepisy” bądź „zasady”. Sam Kasjan widzi siebie, jako autor tego dzieła, w roli przekaziciela i kontynuatora pewnej tradycji. Następnie głos zabrała s. dr Blanka Szymańska (Ełk). Jej komunikat, ilustrowany ciekawą prezentacją multimedialną, nosił tytuł: *Koncepcja wspólnoty w „Regule” św. Benedykta i „Regule dla dziewic” św. Cezarego z Arles*. Wybór i zestawienie tych dwóch postaci nie było przypadkowe, gdyż obie zetknęły się z życiem monastycznym. Św. Benedykt miał jednak bardziej doświadczenie wspólnoty, św. Cezary doświadczenie duszpasterskie. U obu wspólnota to „miasto świętych”, wspólnota łaski, radości i wzrostu, wspólnota upadku i przebaczenia. Następnie uczestnicy zjazdu mieli okazję zapoznać się z dwugłosem na temat monastycyzmu syryjskiego. Ks. dr hab. Jan Żelazny (Kraków) zaprezentował mistycyzm Izaaka z Niniwy, zaś ks. dr hab. Andrzej Uciecha podjął podobne zagadnienie związane z postacią Jana z Dalijata. Pierwsza z prezentowanych postaci, Izaak z Niniwy, to przedstawiciel asyryjskiego Kościoła Wschodu. Podkreślał on, że kolejne etapy życia duchowego (niezależnie od tego, ile by ich wyróżnić) różnią się od siebie jakościowo, a nie ilościowo. Uważał, że materialnie nie jest możliwa wizja Boga. W drodze do Niego istotną rolę odgrywa modlitwa, ale ostatni jej etap, tzw. modlitwa ducha, nie jest modlitwą w sensie ścisłym. Nie da się jednak znaleźć odpowiedniego określenia na tenże stan i to doświadczenie. Z kolei Jan z Dalijata w Kurdyście, na terytorium dzisiejszego Iraku, uważał, że prawdziwy chrześcijanin to tylko mistyk, mistycyzm zaś możliwy jest jedynie dla tych, którzy prowadzą życie samotne. Ostatnim prelegentem był o. dr hab. Mieczysław Celestyn Paczkowski (Toruń). Tytuł jego wystąpienia brzmiał: *Prostota, udawana głupota i szaleństwo dla Chrystusa w duchowości starożytnego monastycyzmu*. Omawiając zagadnienie nietypowych postaw wśród mnichów, o. Paczkowski zauważył, że niektórzy mnisi w imię źle pojętej prostoty chlubilili się nieznajomością ksiąg, brakiem wykształcenia, brudem, a nawet udawali szaleńców bądź głupców, co w ich mniemaniu miało świadczyć o postępowaniu na drodze świętości. Druga część obrad również zakończyła się dyskusją. Następnie głos zabrał ks. prof. dr hab. Mariusz Szram, który podsumował obrady. Zjazd zakończył ks. prof. dr hab. Bogdan Czyżewski, który zapowiedział termin i temat kolejnego zjazdu, przedstawił kilka ogłoszeń organizacyjnych, a także podziękował gospodarzom, żegnając wszystkich uczestników i zapraszając za rok do Kalisza.

Ks. WOJCIECH SURMIAK

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Teologiczny

Sprawozdanie z Międzynarodowej Konferencji „Religion and Poverty”

(Salzburg, Universität Salzburg, 21–22 września 2017)

Salzburg jest czwartym co do wielkości pod względem liczby ludności miastem w Austrii (ok. 150 000 mieszkańców) oraz stolicą kraju związkowego o takiej samej nazwie. Jego Stare Miasto (Altstadt) zostało wpisane w 1997 r. na listę światowego dziedzictwa UNESCO jako znany na całym świecie przykład zabudowy w stylu baroku alpejskiego. Najslynniejszym synem miasta jest oczywiście osiemnastowieczny kompozytor Wolfgang Amadeusz Mozart. Miejscowość słynie z pięknych muzeów, kościołów i jednej z największych średniowiecznych fortec – Hohensalzburg. Ale Salzburg to nie tylko kultura i muzyka, to także miasto, w którym znajdują się trzy uniwersytety (Paris-Lodron-Universität Salzburg, Hochschule *Mozarteum*, Paracelsus Medizinische Privatuniversität) i zamieszkuje tam liczna brać studencka.

Początki najstarszej z salzburskich uczelni – prawie czterechsetletniego Universität Salzburg – sięgają okresu baroku, gdyż *Alma Mater Paridiana* została ufundowana w 1622 r. przez abp. Parisa Lodrona. Wsparciem dla nowo powstającego wtedy Uniwersytetu była konfederacja 33 klasztorów benedyktyńskich południowych terenów Niemiec, Austrii, Szwajcarii i samego Salzburga, który w tamtym okresie był niezależnym podmiotem państwowym. Po kasacie zakonu w 1810 r. i po aneksji Salzburga przez Bawarię nauczanie teologii, filozofii, prawa i medycyny przeniesiono na Uniwersytet w Monachium. Uniwersytet w Salzburgu został reaktywowany w 1962 r. Obecnie w ramach uniwersytetu działają cztery wydziały: Wydział Teologii Katolickiej, Wydział Prawa, Wydział Kulturoznawstwa i Nauk Społecznych oraz Wydział Nauk Przyrodniczych. Niezależne od Wydziałów zostały powołane do życia także inne jednostki i instytuty interdyscyplinarne. Sprawia to, że aktualnie na salzburskim uniwersytecie można studiować zagadnienia z ponad 30 dyscyplin naukowych i uzyskiwać dyplomy licencjata, magistra i doktora na ponad 80 kierunkach. Bardzo mocna jest także w uniwersytecie idea nauczania permanentnego – *lifelong learning*. Uniwersytet zatrudnia ok. 2800 pracowników i liczy 18 000 studentów, co sprawia, że jest on największą instytucją akademicką tego regionu.

Jednym z celów, które stawia sobie Universität Salzburg, jest jego społeczne zaangażowanie i podejmowanie ważnych dla społeczeństwa zagadnień, takich jak ochrona środowiska, promocja zdrowia czy społeczna inkluzja kobiet. Jednakże jednym z najważniejszych społecznie zagadnień jest problem ubóstwa, którego wieloaspektowym rozpoznawaniem zajmuje się założone w 2006 r. *Centre for Ethics and Poverty Research* (CEPR). Jest ono interdyscyplinarnym instytutem naukowym, skupiającym narodowe i międzynarodowe instytucje i platformy naukowe, które podejmują filozoficzny i etyczny namysł nad zagadnieniem ubóstwa i społecznej ekskluzji osób ubogich. CEPR skupia w swoich strukturach członków specjalizujących się w geografii społecznej, naukach

politycznych, teologii, historii, literaturoznawstwie i filozofii. Centrum podejmuje śmiało projekty naukowe – finansowane zewnętrznie – organizując warsztaty naukowe i konferencje, zarówno dla naukowców-teoretyków, jak i praktyków pracy i polityki społecznej. Szczegółowe wyniki badań są publikowane w recenzowanych wydawnictwach i monografiach. Głównym celem jest próba zgromadzenia w jednym miejscu aktualnych badań nad zagadnieniem ubóstwa, nierówności i społecznej ekskluzji oraz dyskusja nad wdrażanymi programami polityki społecznej oraz sposobami łagodzenia ubóstwa. Program naukowy Centrum na lata 2016–2021 skupia się właśnie na próbie lepszego zrozumienia zagadnienia pauperyzacji i społecznej ekskluzji ludzi ubogich.

Od 2013 r. salzburskie *Centre for Ethics and Poverty Research* organizuje coroczną konferencję, podejmując się tym samym próby zdiagnozowania coraz to nowych aspektów pauperyzacji (ubóstwo dzieci – 2016, ubóstwo absolutne – 2015, etyczne problemy łagodzenia ubóstwa – 2014). Każda konferencja jest otwarta na wszystkich zainteresowanych tematem naukowców, praktyków pracy socjalnej i aktywnej polityki społecznej.

Przedmiotem zainteresowania konferencji zorganizowanej przez CEPR w dniach od 21 do 22 września 2017 r. była kwestia: *Religia i/a ubóstwo*. Komitet organizacyjny konferencji zaprosił do nadsyłania propozycji prezentacji w ramach paneli tematycznych przedstawicieli wszystkich kierunków badań nad ubóstwem, niemniej szczególną uwagę zwrócił na zagadnienia bezpośrednio powiązane z zaproponowanym na ten rok tematem.

W ramach konferencji przewidziano jedynie dwa wykłady ogólne. Wykład wprowadzający w temat konferencji zatytułowany – *Postsecularity: the in-common ethics and politics of the „mean-time(s)”* wygłosił geograf społeczny prof. Paul Cloke z University of Exeter. Prelegent skupił się na coraz bardziej rosnącym znaczeniu partnerstwa (indywidualnego i zbiorowego) pomiędzy organizacjami motywowanymi wiarą (*faith-motivated organisation* – FMO) a świeckimi organizacjami świadczącymi pomoc ubogim i podejmującymi troskę o zdrowie i sprawiedliwość.

Drugim *keynote speaker* była prof. Emma Tomalin. Prof. Tomalin jest profesorem religii i życia publicznego na University of Leeds. Wykład zatytułowany *Religion, Poverty and Global Development* zwieńczył konferencyjne obrady. Profesor z Leeds skupiła się na zagadnieniu wpływu spotkania tradycji religijnych z globalnym rozwojem przemysłowym w kwestii przezwyciężania zjawiska ubóstwa.

Konferencyjne obrady nie zamknęły się tylko na tych dwóch profesorskich wykładach *keynote speakers*, konferencyjnym obiedzie w słynnej Sternbraü Restaurant czy uroczym City Tour po najciekawszych zakątkach salzburskiego Altstadt. W ramach dwudniowych obrad zorganizowano 7 sesji, w ramach których przeprowadzono 3–4 panele równoległe (łącznie było ich 31), które składały się z 2–3 *short papers* (łącznie wygłoszono ich 62) i dyskusji. Każdy z uczestników mógł wybrać interesujące go tematy. Prelegenci, którzy reprezentowali wszystkie kontynenty, podejmowali zagadnienia z zakresu: współczesnych tendencji w zakresie rozumienia ubóstwa, nierówności, społecznej ekskluzji, ubóstwa wśród przedstawicieli mniejszości, ubóstwa ludzi młodych, ubóstwa związanego z płcią, ubóstwa związanego z niepełnosprawnością, ubóstwa związanego z bezrobociem, analiza ekonomicznych, społecznych i kulturowych procesów leżących u źródeł ubóstwa, wpływu ubóstwa na zdrowie, samopoczucie, edukację, inkluzję, metodologii badań nad ubóstwem, efektywnością działań podejmowanych w celu przezwyciężenia ubóstwa i programów aktywnej polityki społecznej.

Konferencja była otwarta dla wszystkich dyscyplin, podejść, metod i koncepcji skupiających się wokół badań nad ubóstwem i społeczną ekskluzją. I tak reprezentowane były między innymi: nauki o rozwoju (np. Zsolt Temesvary, *Minimum income protection schema in the CEE countries*), socjologia (np. Alfredo Langa Herrero, *Hegemonic groups, horizontal inequalities and poverty in Sudan*), ekonomia (np. Ngo Ngoc Quang, *The spillover*

effect of foreign direct investment on poverty reduction: a regional level analysis in Vietnam), antropologia (np. Léocadie Lushombo, *Women anthropological poverty in postcolonial Africa*), geografia ekonomiczna (np. Maximilian Sommer, *Fiscal equalization in Europe based on poverty gaps*), nauki polityczne (Andrew Williams, Live Cherry, Paul Cloke, Jon May, *The politics and theo-ethics of food banks in the UK*), medycyna społeczna (np. Andrew Williams, *Lived religion and addiction treatment*), prawo (np. Joy Prakash Chowdhuri, *Social Inequalities, Social Justice, States and Supreme Court Verdict after the enforcement of the Mandal Commission in India*), nauki humanistyczne (Luisa Theresia Schneider, *Sharing Scarcity: young men's friendships in Freetown*) i teologia. Warto zauważyć, że wiele podejmowanych głosów było wyrazem właśnie religijno-teologicznego punktu widzenia. Można było usłyszeć przedstawicieli islamu (np. Mehmet Bulut, Cem Korkut, *Economic Development in Islam: A Muslim Perspective*, Sarra Moneir Ahmed, *Women Dynamics of Producing "Inclusions and Exclusions" in Egypt's Islamists Rule*, Arvin Khoshnood, *Deprivation in Iran – Poverty, Islam, and Regime Security*), Kościołów protestanckich (np. Jens Koehrsen, *Expelling the Demons of Poverty? Critical Perspectives on Pentacostalism and Development*, Ibrahim Abraham, *Class, Race and Recognition in South African Churches*, Yonatan N. Gez, *Trust in Religious Institutions as a Facilitator of Development: The Case of Pentacostal Christianity in Urban Kenya*) i Kościoła katolickiego (np. Willem Marie Speelman, *The Franciscan Usus Pauper: Poverty in the Perspective of the Plenitude*, Helmut P. Gaisbauer, *Which difference on the ground? Catholic Social Tradition (CST) and the case of panhandling in Salzburg*, Wojciech Surmiak, *Preferential option for the poor as sign of social love*, Naomi Maynard, *Tackling Funeral Poverty: the role of the Church*). Szczególnie jednak głośno wybrzmiała i ożywiła dyskusję w ramach salzburskiej konferencji teologia wyzwolenia: Eric Martinez Kuhonta, *Whatever Happened to Liberation Theology?*, Ran Gao, Mengjie Yuan, *Mother of the Poor, Herald of Liberation: The Political Spirituality of Mariology in Brazilian Progressive Catholicism*.

W całym gąszczu przedstawianych w Salzburgu zagadnień z pewnością pomagała przygotowana przez organizatorów konferencyjna broszura, która zawierała abstrakty wszystkich planowanych wystąpień i umożliwiawała uczestnikom wybór interesującego ich panelu. Organizatorzy zaplanowali także we współpracy z wydawnictwem Palgrave Macmillan wydanie tematycznego zeszytu scalającego konferencyjne wystąpienia w ramach wydawanego w oficynie czasopisma „Palgrave Communications”. Jest to interdyscyplinarne, recenzowane (*double-blind peer reviewed*) i w pełni otwarte (*fully open access*) czasopismo internetowe z zakresu nauk humanistycznych i społecznych.

Jeden z prelegentów i współorganizatorów konferencji powiedział we wstępie do swojego przedłożenia: „Salzburg jest miastem bardzo bogatym i miastem ludzi bardzo bogatych. Można by się w naturalny sposób spodziewać, że w tym właśnie mieście będzie zorganizowana konferencja o bogactwie i pomnażaniu dóbr. Ale istnieje i inna prawda. Salzburg jest także miastem, gdzie są ludzie ubodzy i gdzie nie brakuje ubóstwa. I dlatego idąc wspak pierwotnym oczekiwaniom, chcemy pochylić się nie nad bogactwem, ale nad ubóstwem. Wszystko po to, aby móc lepiej pomagać ludziom ubogim nie tylko w naszym mieście, ale i w innych miejscach na świecie”. Myślę, że ten śmiały projekt został zrealizowany w bardzo profesjonalny i efektywny sposób. Zresztą już dzisiaj ma się wrażenie, że warto wybrać się na *2018 Salzburg Conference in Interdisciplinary Poverty Research*, gdzie głównym tematem będą słowa: *Space and Poverty*. Przyszłoroczna konferencja odbędzie się w dniach 13–14 września, a głównymi prelegentami będą: Sylvia Chant (London School of Economics), Eveline Dürr (Ludwig-Maximilian-Universität München), Suzanne Fitzpatrick (Heriot-Watt University Manchester) i Mark Shucksmith (Newcastle University). Organizatorzy zachęcają już dzisiaj do zgłaszania swoich wystąpień (szczegóły na stronie: www.poverty-conference.org).